Johannes Jørgensens Hus

Johannes Jørgensen

Digter og forfatter
Født i Svendborg 6. november 1866
Æresborger siden 6. november 1936

BOGVENNEN
REDIGERET AF TH. LIND - I REDAKTIONEN C. E. JENSEN OG TH. DØSSING
6. Aarg. Nr. 3 1916 8. November.

FRA JOHANNES JØRGENSENS ZOOLOGISKE PERIODE I FIRSERNE

Vi gengiver her et Fotografi af det Hold Kammerater, som *Johannes Jørgensen* omtaler i „Den røde Stjerne" som deltagende i Dr. *Rudolph Bergh's* Øvelser i Mikroskopi, nu lutter kendte Personligheder.

I forreste Række fra venstre til højre: Nuværende Boghandler Herman Lynge, Johannes Jørgensen, fhv. Generalkommissær Fred. Riise. I Rækken bagved fra v. til h.: Fru Magister Sophie Rostrup, Adjunkt Stockmarr, Magister Bøving-Petersen, Inspektør ved Zool. Museum Ad. Jensen.

JOHANNES JØRGENSEN SELSKABET
Nyhedsbrev nr. 3-4 24. årg. oktober 2026

NYHEDSBREV

Medlemsblad for
Johannes Jørgensen Selskabet
Redigeret af Bo Alkjær
Ansvh. Elizabeth Cray Bakra

Johannes Jørgensen Selskabet er et litterært forum til studium af digterens liv og forfatterskab. Selskabet arbejder nært sammen med Johannes Jørgensens Hus i Svendborg og andre litterære selskaber.

Selskabets bestyrelse:

Elizabeth Cray Bakra, formand
Tlf. 24949857
cray.elizabeth@gmail.com
Ove Kreisberg, næstformand
Tlf. 22444407
ove@kreisberg.dk
Birte Lundgreen, kasserer
Tlf. 20639817
blundgreen@icloud.com
Ove Klausen, sekretær
Tlf. 50908080
oklausen@fiberflex.dk
Bo Alkjær, redaktør
Tlf. 28865550
boalkjaer@hotmail.com

www.johannesjoergensenselskabet.dk
johannesjoergensenselskabet
@gmail.com

Medlemskab koster 200 kr. om året.
Bankkonto nr.: 1551 0010132908

Dagbøgerne

Engang i 1938, da jeg besøgte Johs. Jørgensen i Assisi, fandt jeg ham siddende foran det ene af sine to grønne bogskabe med stålgitter for ruderne. Deri gemte han sine dagbøger.

Ti år efter var jeg igen i Assisi hos ham. Denne gang med det bestemte ærinde at bringe orden i dagbøgerne. De stod nemlig hulter til bulter. Ganske vist havde han nummereret dem på hver bogs titelblad. Men når han havde haft en af dem fremme, stak han dem ind i rækkerne på må og få, som om han havde ærgret sig over eller brændt sig på, hvad han læste og hurtigst muligt puttede det væk.

Det var unægteligt et farligt mas at få de på dette tidspunkt henved 800 småbøger stillet i kronologisk orden.

Emil Frederiksen

Forside: Tidsskriftet Bogvennen fejrede Johannes Jørgensen, der fyldte 50 år i 1916.

Bagside: De store dagblade fejrede de næste runde følselsdage.

Arkivfeber

Johannes Jørgensens testamenter

Bo Alkjær

Ordet, som jeg har brugt som blikfang, kan betyde mange ting, fx et andet ord for samlermani, arkiveringstrang eller en sygelig tilstand som hovedpine og allergi-reaktion ved arbejdet med gamle støvede papirer, eller den febrilske søgen efter ukendte sider af Johannes Jørgensens liv og virke i hans dagbøger.

Arkivfeber refererer til Jacques Derridas bog om erindring, glemsel og menneskets evne til fortrængning og trang til at bevare spor af fortiden. Han siger, at der ikke kan være nogen arkiveringshandling uden en titel og sted, altså uden forudgående navngivning, klassifikations- og hierarkiseringsprincip, uden ordning og uden lov.

Det vil sige, at en bunke papirer i en skuffe, på et skrivebord eller i et skab er ikke et arkiv. Det kræver benævnelse ved dåbshandling, sortering, klassificering, reglement og et navn og et sted, som Rigsarkivet, Georg Brandes-arkivet eller andre forfatterarkiver.

Som begreb kommer udtrykket fra nyere teoretiske refleksioner over arkivets status i studiet af litterære værker, hvor man ser en vending mod de rent materielle og biografiske forhold omkring forfatteres kunstneriske produktion.

Det får teoretisk betydning for arbejdet med fysiske arkiver og spørgsmål om digitalisering og bevaring af kulturelle værdier.

Autografer og manuskripter har længe været private samlerobjekter.

En veritabel arkivfeber rasede imidlertid omkring 1910, da man fra bibliotekssiden opfordrede danske forfattere til at indlevere manuskripter og breve til bevaring for eftertiden. Det afstedkom en heftig avisdebat, hvor blandt andet Johannes V. Jensen med foragt afviste enhver interesse for og brug af andet end det af ham afsluttede værk.

Men det lykkedes at overtale Georg Brandes til at testamentere sine manuskripter og eventuelle efterladenskaber til Det Kongelige Bibliotek, som i 1927 efter Brandes' død indrettede et særligt værelse til arkivet.

I dag florerer arkivfeberen i tv-programmer, hvor jagten på fortrængte og skjulte hemmeligheder visualiseres med magasinernes højtidelige arkitektur og arkivkassernes andægtige åbning.

Et forfatterarkiv forudsætter, at der er et interessant forfatterskab, der kan gøres til genstand for litteraturforskning og analyse. Altså et "Værk".

De fysiske bøger står på bibliotekets hylder – arkivet opererer med et udvidet værkbegreb – det omfatter manuskript, noter og udkast til de endelige udgaver.

Hertil kan komme hele forfatterens biografiske univers – lige fra breve og dagbøger til paraply, lænestol og håndtaske.

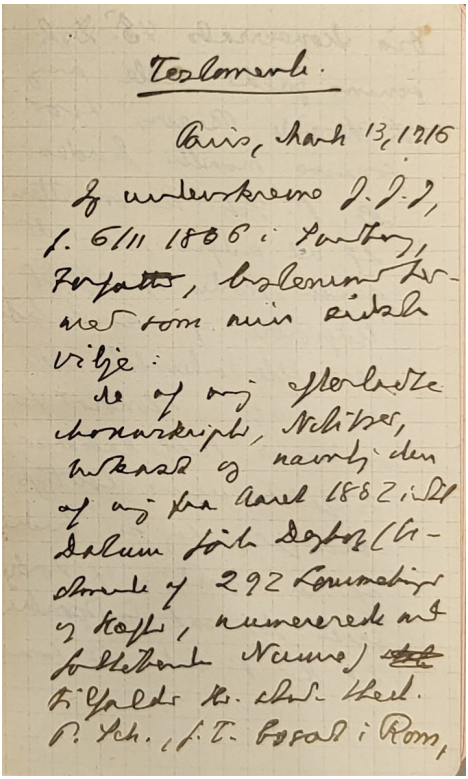
Testamente.

Paris, Mars 13, 1916

Jg underskrevne J. J. J.,
f. 6/11 1866 i Svendborg,
Forfatter, bestemmer hermed
som min sidste
Vilje:
de af mig efterladte
Manuskripter, Notitser,
Udkast og navnlig den
af mig fra Aaret 1882 indtil
Datum førte Dagbog (Be-
stande af 292 Lommebøger
og Hæfter, nummereret med
forlobende Numre) tilfalder
tilfalder Hr. stud. theol.
P. Sch., f. T. bosat i Rom,

Jørgensens kopi af testamentet.
Første side af 3 i dagbog nr. 292, marts 1916.

Johannes Jørgensen var rejst fra Danmark i 1913 og havde forladt kone og børn. Hvad ville der ske med hans litterære værk? Især med dagbøgerne, som han havde fået med sig, hans umistelige skatkammer? Jørgensen opholder sig i 1916 i Paris. Han tager til den danske legation og opretter et testamente.

Lad os lige fastslå, at Johannes Jørgensens forfatterskab på det tidspunkt havde en solid placering i den litterære offentlighed. Gyldendal satsede stort med markedsføring og fornemt udstyr til *Udvalgte Værker* i 7 bind. Verdenskrigen var i gang, og bogen *Klokke Roland* om tyskernes brutale fremfærd i Belgien vakte opsigt og blev forbudt i Tyskland, men kom ud på fransk og engelsk. Kort sagt god grund til en høj værkbevidsthed og bekymring for værkets skæbne.

Det første testamente, findes nedskrevet i dagbogen: Paris, Marts 13, 1916

Jeg underskrevne J. J. J., f. 6/11 1866 i Svendborg, Forfatter, bestemmer hermed som min sidste Vilje: de af mig efterladte Manuskripter, Notitser, Udkast og navnlig den af mig fra Aaret 1882 indtil Datum førte Dagbog (bestaaende af 292 Lommebøger og Hæfter, nummereret med fortløbende Numre) tilfalder Hr. stud. theol. P. Sch., f. T. bosat i Rom, Via Monserrato 45. Det samme gælder alle mig tilhørende Breve, hvor samme maatte findes. Hr. P. Sch. har Eneretten til at udgive, hvad der maatte findes tjenligt til Udgivelse, af nævnte literære Efterladenskaber. Det eventuelle Honorar for saadanne Publikationer tilfalder mine lovlige Arvinger, dog med Fradrag af en rimelig, af Forlæggeren fastsat Godtgørelse til Hr. P. Sch. for hans Arbejde. I øvrigt er det mit Ønske, at der skal gaas frem i Henhold til dansk Lov.

En bemærkelsesværdig stor tillid til den unge konvertit Peter Schindler, som havde fulgt med ham i eksilet. Bemærk især det præcise antal dagbøger.

I 1931 er Jørgensen med *Mit Livs Legende* blevet en dansk forfatter og international berømthed, som fødebyen kunne omfavne med stolthed. Jørgensen har "hjemme" i Svendborg jævnligt skænket bøger til biblioteket.

Bibliotekar Henrik Jensen, som gennem flere år har vist interesse for Jørgensens forfatterskab, skriver til ham: "Jeg

omgaas jo stadig med den ”Kongstanke” engang her i Svendborg at samle alt, hvad der er knyttet til Deres Navn."

Han tilføjer, at den plan forudsætter en ny biblioteksbygning. Han håber, at Jørgensen vil være med på ideen.

Der går noget tid. I 1933 tager bibliotekaren sagen op igen. Henrik Jensen fortæller i et brev, at Randers Bibliotek har oprettet en mindesamling for bysbarnet Henrik Pontoppidan. Det stod i aviserne den 1. juli.

Det giver altså stødet til at udvikle bibliotekarens gamle kongstanke, nemlig: ”her i Deres Fødeby at oprette en omfattende og saa vidt muligt fuldstændig Samling af alt, hvad der vedrører Dem og Deres Forfatterskab.”

Man planlægger en ny biblioteksbygning og arkitekten har i planen afsat et værelse, hvor Henrik Jensen udover manuskripter og papirer også vil inddrage Johannes Jørgensens bogsamling, bohave fra Assisi, billeder m.m., det vil sige en markant udvidelse af den biblioteksmæssige samling henimod et forfatterarkiv med bredeste ”Værk-begreb”.

Bibliotekaren håber, at tanken kunne realiseres og offentliggøres inden Jørgensens 70-årsdag i 1936. Han sender brevet til Assisi den 3. juli 1933. Jørgensen, der er på foredragsophold i Antwerpen, modtager det omadresserede brev den 10. juli og skriver straks tilbage. "Det er længe siden, at et Brev har overrasket mig saa meget som Deres af 3.ds. – og De skal strax høre, hvorfor. Den 6te ds afsendte jeg nemlig herfra til min Sagfører i Kbhvn. et Udkast til mit Testamente."

Sikke et sammentræf! Jørgensen var altså selv i gang med ideen og spørger nu, om Amtsbiblioteket vil modtage en sådan gave – og så kommer bibliotekarens brev med det samme forslag! Her er det fristende at tale om en smitsom arkivfeber! Jørgensen har også læst avisomtaler af Pontoppidans æresborgerskab og manuskripter og mindesamling i Randers Bibliotek 1. juli 1933.

Den vigtigste paragraf i testamentet lyder nu: *Mine efterladte Manuskripter, Papirer, Breve og andet lignende samt min siden 1882 førte Dagbog (indtil nu 563 Lommebøger) overlader jeg til Amtsbiblioteket i Svendborg, paa den Betingelse, at intet deraf maa udgives før 50 Aar efter min Død*.

Senere skriver Jørgensen igen for at fortælle, at han ikke råder over manuskripter og breve fra ungdommen. De er ikke længere hans ejendom.

Det drejer sig om alle brevene fra Viggo Stuckenberg og Sophus Claussen, Georg Brandes, Knut Hamsun osv. osv. og senere breve fra Mogens Ballin, Verkade og franske og tyske venner og bekendte. Da Jørgensen forlod Danmark i 1913, blev alle disse papirer tilbage på

Bibliotekar Henrik Jensen, leder af Svendborg Bibliotek 1921-1950.

Forårsvej i Charlottenlund. Jørgensen skriver: "Det er kommet mig for Øre, at en Del af Manuskripterne ligesom ogsaa Originaludgaver af mine første Bøger skal være afhændede til Antikvarer." Men han foreslår dog, at biblioteket skal, uden naturligvis at nævne, at ideen kommer fra ham, henvende sig til Amalie Jørgensen med en forespørgsel.

Bibliotekar Henrik Jensen spørger derefter på bibliotekets vegne, om der er mulighed for at indlemme disse ting i Svendborgsamlingen. Han fik aldrig noget svar. Amalie Jørgensen døde 14. juni 1935.

Man var nu kommet et godt skridt videre med sagen. Man havde fået 120 tusind kroner til en ny biblioteksbygning. Her ville den gamle tanke kunne realiseres: nemlig at få indrettet et "Johannes Jørgensen Værelse".

Jørgensens 70 års fødselsdag blev fejret i Svendborg i 1936 med hans udnævnelse til æresborger.

I 1937 bliver det nye bibliotek indviet. Jørgensen var optaget af sin testamentariske gave og forholdet til Svendborg Kommune, og hans ønske om at komme i gang med bogsamlingens flytning har måske at gøre med hans forestående giftermål med Helene Klein. De bliver gift den 2. september 1937.

På grund af den usikre situation i det fascistiske Italien og krigstruslen forlod Jørgensen Assisi i 1939 og var en tid i Vadstena i Sverige, hvorefter han og Helene fik husly på Gribsholm ved Hillerød.

Johannes og Helene Jørgensen underskriver begge et nyt endegyldigt testamente i København den 8. november 1941. Det ophæver alle tidligere testamenter, men har i hovedsagen de samme bestemmelser som i 1933 vedrørende Amtsbibliotekets del. Jørgensens nære ven, litteraten magister Emil Frederiksen, bliver indsat som litterær eksekutor. Dagbøgernes antal er oppe på 709.

En ting er nu, hvad en entusiastisk bibliotekar på egen hånd har aftalt med donator. Noget andet er de officielle myndigheder. At modtage en sådan forpligtende gave har jo økonomiske konsekvenser og skal forsvares i bibliotekets bestyrelse og i sidste instans i Svendborg Byråd.

Testamentets rettigheder til Helene Jørgensen og eventuelle andre personer gav naturligvis anledning til betænkeligheder i bestyrelsen og i Byrådet. Man frygtede, at samlingen kunne berøves væsentlige elementer og værdier.

Det er også værd at bemærke, at i testamentet 1933 skulle flytningen af samlingen betales af dødsboet. Det blev ændret til: "Transporten fra Assisi, eventuelt en anden By, til Amtsbiblioteket i Svendborg bedes bekostet af Bibliotheket". Krigen havde jo forandret den økonomiske situation, og fremtidigt opholdsted var usikkert.

Dagbøgerne er pakket ned i kassen. Jørgensen venter på flyttefolk i Assisi 1948.

Forhandlingerne blev yderligere besværliggjort af spørgsmålet om en eventuel æresbolig til forfatteren, og de økonomiske betingelser for en sådan tildeling, som i øvrigt ikke blev til noget.

Først efter flere møder, undersøgelser og skriftlige redegørelser kunne Svendborg Byråd som øverste myndighed meddele, at man på grundlag af de nu foreliggende oplysninger og forsikringer har vedtaget at godkende, at testamentet tiltrædes af biblioteket. Det foregik den 25. juni 1943.

Jørgensen vendte efter en periode i Dalum Kloster ved Odense tilbage til Vadstena, hvor han blev resten af krigen, indtil han i december 1946 omsider kom hjem til Assisi.

I 1948 kom Emil Frederiksen derned for at bringe orden i Jørgensens papirer og dagbøger. Han fortæller, at det var et farligt mas at få de henved 800 småbøger stillet i kronologisk orden. 19. oktober blev en stor kasse, fyldt med dagbøger, sendt af af sted. Jørgensen skriver til bibliotekar Henrik Jensen: ”Dagbøgerne efter 1939 findes endnu her – maaske faar jeg brug for dem. Kassen sendes direkte med Skib til Svendborg …. Vær saa venlig at meddele mig Kassens Ankomst.”

I december får Jørgensen denne beroligende besked: ”Vi har nu modtaget Kassen i god Behold og opbevarer nu Deres Dagbøger i et brandfrit Rum …. Vi arbejder stadig med Planen om Deres Værelse her paa Biblioteket og haaber at faa bygget i de nærmeste Aar.”

Jørgensen noterer: "Udklip af Svendborg Avis hvor man ser Dagbogen i vild Forvirring .... Jeg har givet 40 Øre for et sløjt Udklip og opbevarer det ikke."

650 Johannes Jørgensen-Dagbøger kommet til Svendborg fra Assisi

Samlingen er et værdifuldt Kildemateriale og vil sammen med Johannes Jørgensens Bogsamling paa 10,000 Bind have en Attraktion i Centralbibliotekets kommende „Johannes Jørgensen Værelse"

Svendborg Avis 12. december 1948. Dagbøgerne pakket ud på biblioteket.

Dagbøgernes roderi blev dog bragt i orden igen, da Emil Frederiksen senere i 1950 som den første og eneste fik lejlighed til at fordybe sig i materialet.

Mellem 1948 og 1953 ankom manuskripter, breve og ca. 3000 bøger samt bohave og billeder, der skulle indgå i mindeværelset. Samlingerne blev anbragt dels i magasin, dels i et enkelt værelse. Aviserne skriver om de store forventninger og følger slagets gang.

Da Jørgensen testamenterede sin samling til Svendborg Bibliotek, var det jo planen at opstille den i en tilbygning til biblioteket, hvor der skulle være et særligt ”Johannes Jørgensen værelse” og et par studierum. Tegninger og planer for indretningen lå færdige, men det trak ud med at virkeliggøre projektet.

I 1953 forlod Jørgensen Italien for at flytte hjem til Fruestræde i Svendborg. De sidste 9 bogkasser og det private flyttelæs blev opmagasineret på biblioteket.

I 1956 døde Johannes Jørgensen. Den

nu pesnisonerede bibliotekar Henrik Jensen, uden hvis interesse og engagement planen aldrig var sat i værk og kommet så nær målet, måtte nøjes med et fromt ønske og sluttede sin nekrolog: "Vi maa haabe, at denne Samling maa blive saa fyldig, at alle, der vil studere Johannes Jørgensens Digtning, nødvendigvis maa til hans Fødeby."

Ud over Emil Frederiksen er der vist ikke mange, der har studeret på stedet. Glyn Jones ærgrede sig over at skulle sidde så tæt på dagbøgerne uden at måtte udnytte dem til sin bog *Johannes Jørgensens Modne år*.

Bibliotekets arbejde kom først for alvor igang, da mindestuerne i Fruestræde åbnede for offentligheden i 1969 med bogsamling, billeder og Skikkilds buste på sokkel og andet inventar.

Bibliotekar Else Espelund blev ansat for at bringe orden i samlingerne og gennemgå efterladte manuskripter og papirer og udarbejde en brevregistrant.

I 1970'erne kom samarbejdet med Det Kgl. Bibliotek i stand. Dagbøgerne blev sikkerhedskopieret på mikrofilm, som blev deponeret i København. Originalerne vendte tilbage til Svendborg i kasser og sat i brandsikker boks. Else Espelund fik hjembragt de 182 dagbøger, der var efterladt i Vadstena. Jesuiterpater Lorenzo Del Zana studerede samlingens ca. 200 breve fra Jørgensens italienske venner, og brevene blev sendt fra Svendborg, så han kunne arbejde med dem på læsesalen på Det Kongelige Bibliotek. Registranten over brevsamlingen blev færdiggjort i fællesskab med støtte fra Carlsbergfondet.

50 år efter Johannes Jørgensens død, blev testamentets klausul ophævet i 2006. Jørgensens store donation blev delt i to, således at bohave, genstande og bogsamling forblev i Huset i Fruestræde, mens breve, manuskripter og dagbøger m.m. kom til Det Kongelige Bibliotek, hvor den store samling blev tilgængelig på Håndskriftafdelingens læsesal.

Torsdag den 4. maj 2006 foregik overdragelsen i mindestuerne i Svendborg. Formanden for kulturudvalget Inga-Britt Olsen beklagede, at man ikke havde kapacitet til opbevaring af arkivet, men glædede sig over, at det nu kom det rette sted hen, hvor adgangen til det store stof ville kunne gøres lettere for forskningen.

Samlingerne blev registreret efter ordningsprincipper, der gør det til et rigtigt forfatterarkiv med status som kulturarv.

Johannes Jørgensens arkiv har således fået navn, klassification og et sted under lov og orden, hvorved det opfylder Derridas definition – samtidig får et sådant arkiv uundgåeligt noget lukket og tyrannisk over sig med bibliotekets systemer og kategorier og fastlagte veje til udforskningen af indholdet under læsesalens strenge reglement.

Det er en helt anden følelse, man får ved åbningen af en flyttekasse med rester af efterladenskaberne

Else Espelund fik ikke ordnet alt, inden hun døde i 2016. Hendes søn afleverede en kasse i Fruestræde. Stig Holsting fik lov til at tage indholdet hjem, og Oluf Schönbech og jeg hjalp med at identificere dokumenterne.

Jeg vil vise nogle eksempler, som ikke repræsenterer andet end min egen fornøjelse ved at finde dem.

Julealmanak
3. Aargang 1883

Blandt nogle udklip dukker der pludselig en lille tryksag op. En farvetrykt reproduktion af en af de hjemmelavede julealmanakker, som Jørgensen lavede som dreng. Denne tryksag havde i anledning af Jørgensens 50-årsdag været bilag i Bogvennen 1916.

På forsiden ser vi mikroskopi-holdet 1887. I Mit Livs Legende læser man om de første studieår på Universitetet i 1880'erne og om vennen Bøving-Petersen, ligesom Jørgensen rettroende darwinist og fritænker. "Vi var Modsætninger i det Ydre" skriver Jørgensen, hvis ydre adskilte sig fra de andre typers. Sit eget "asiatiske" udseende beklagede han sig som bekendt ofte over.

Til venstre Fru Sofie Hansen, der blev den første kvindelige magister i zoologi. I dagbogens notater om undervisningen står der: "Fru Hansen er forstandig."

"Bøving havde et afgjort Talent som Tegner," skriver Jørgensen. Og måske vidner dette morsomme fund netop om Bøvings evner. Her er det studenterne på insektindsamling med net. Entomologi var en af Jørgensens mangfoldige interesser allerede fra skoletiden. Notes- og dagbøger fra den tid er fulde af zoologiske og botaniske notater. Men Jørgensen droppede ud af studiet. En af grundene var som bekendt andre interesser – som inskriptionen langs kanten afslører:

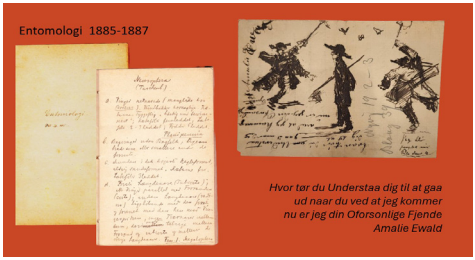

"Hvor tør du Understaa dig til at gaa ud, naar du ved, at jeg kommer. Nu er jeg din Oforsonlige Fjende." Underskrevet Amalie Ewald. bemærk stavning! Hun var jo svensk. Nederst: "jeg blir perplex – min Puls slaar 6" – måske er det Jørgensens svar i spøg eller alvor? De blev bekendte i 1887, bølgerne gik højt i perioder, men et fast forhold blev det først i 1889. Her er der næsten et varsel om deres senere åbne fjendskab.

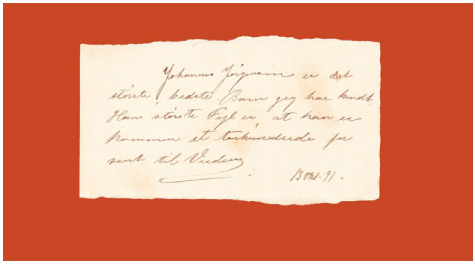

"Johannes Jørgensen er det største, bedste Barn jeg har kendt. Hans største Fejl er, at han er kommen et Aarhundred for sent til Verden. 13/10 91."

Denne uanselige papirlap ville uden

datoen være lige til papirkurven. Heldigvis har dagbogen fra 1891 nøglen:

”13 Okt. Fru C. laa paa Sofaen da jeg kom Kl. 3. ”To Skridt fra Livet – De skulde dog helst holde op, inden det afgørende Skridt var sket” – ”Skal det da ske?” – ”Nej, naturligvis ikke” – Sad og skrev lille Brev til mig. …”

Den gemte papirlap er det "lille Brev" fra Fru C., den frivole kontordame på *Børstidende* Ellen Christiansen, der senere blev gift og fik barn med redaktør Ernst Brandes. Fru Ellen, som man kender fra Amalies erindringer og fra pikante afsnit i Jørgensens dagbøger, som Teddy Petersen citerer i sin Jørgensenbiografi.

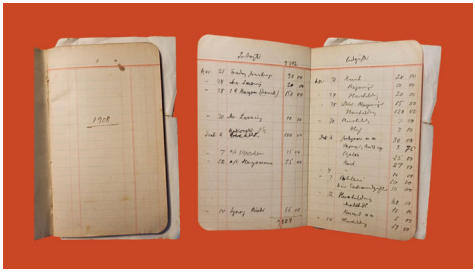

Et sidste kuriosum, der har undgået papirkurven, er denne regnskabsbog. Vi må gå ud fra, at der var en særlig grund til at bevare netop denne ene regnskabsbog fra 1908. Jeg gætter på, at det skyldes den ægteskabelige krise, der nåede et af sine højdepunkter 1908-09.

Her er dokumentation for bidrag til husholdningen, man bemærker julegaver for 30 kr. og 3 kr. til den store søn Oluf.

Men der er faktisk også en vigtig oplysning på indtægtssiden – nemlig at Jørgensen fik forskud på en planlagt dansk udgave af hans tyske bog om Huysmans, som var påbegyndt, men aldrig færdiggjort.

Lad mig slutte med de sagnomspundne dagbøger, som har været en vigtig motor i Johannes Jørgensen Selskabets virke siden 2006, hvad læsere af Nyhedsbrevet sikkert har bemærket.

Hvordan vurderede Jørgensen dem? Hvilken status har de i ”Værket”? Er der et etisk dilemma forbundet med andres brug af dem? Jørgensen har selv givet forskellige svar på spørgsmålene.

I 1919 reagerede Jørgensen i *Illustreret Tidende* på litteraturkritikeren, dr.phil. Hans Brix’ anmeldelse af ”Ved den skønne Tempeldør” *Mit Livs Legende* bd. 5.

I følge Hans Brix er Jørgensen en æstetiker, hvis religion er skønhedsdyrkelse. Brix hævdede, at det er skønheden – der fører til Jørgensens konversion.

Jørgensen protesterede og hævdede, at det var ”Trangen til Sandhed” – han er etikeren i Kierkegaards forstand og mener, at han som den eneste kender sit eget indre og de psykologiske sammenhænge mellem tanker og følelser. Han fastslår derfor: "hvor rigtigt jeg har handlet i at være min egen literære *executor testamenti*. Hvad kunde mine Dagbøger ikke være bleven til, hvis de efter min Død var bleven fundne og udgivne af en moderne Literaturpsykolog?”

Et indlæg med titlen ”En Ethiker” blev sendt til *Illustreret Tidende* som reaktion på Brix’s næste anmeldelse af bind 6 ”Guds Kværn”. Manuskriptet blev returneret og aldrig publiceret. Fronterne var trukket skarpere op og tonen mere polemisk og ironiserende.

På den tid er dagbøgerne hans egen private sandhedsbank – han forbeholder sig ret til at være sin egen redaktør og

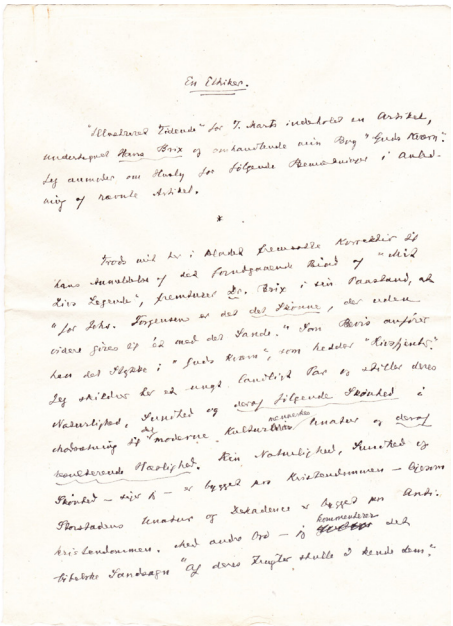

Æstetiker eller etiker?
Jørgensens svar på kritisk anmeldelse 1920.

dommer – han kan derfor nægte at blive kigget i kortene.

Brix's anmeldelse af sidste bind i 1928 imødegås af Jørgensen i et privat brev, der slutter: "Digteres Liv og Levned, Kærlighedsbreve og Kassebøger, udforskes jo nu af Literaturhistorikeren. Med andre Ord – dette kunde ogsaa en Gang hænde mig. Men jeg har selv villet gøre Arbejdet – rettere sagt: jeg har selv gjort det."

Han ender med følgende erklæring: "Der skal ikke ved min Død forefindes noget Dagbogsmateriale til Brug for eventuelle Undersøgelser – jeg har i de syv foreliggende Bind uddraget, hvad jeg vil, og viet Originaldokumenterne til tilintetgørelse."

Det lader ikke til, at Jørgensen fik gjort alvor af den trussel, i betragtning af den store omhu han senere udviste for sine dagbøger og deres bevarelse. Men vi kan ikke vide, om Jørgensen har tilintetgjort noget vedrørende konversionen. Indimellem støder man på udrevne blade i dagbøgerne, men det synes at være omkring helt intime og familiære forhold..

Som jeg har vist, var dagbøgerne kærnen i alle Jørgensens testamentariske overvejelser vedrørende hans "Værk" lige fra begyndelsen i 1916.

Dagbøgerne var hans litterære kapital. De er ikke skrevet med henblik på kommende læsere. De var ved siden af vejr- og dagsrapport hans indtryksbank. Kladdehæfter til bevaring af indfald til senere litterær brug. Og til støtte for hukommelsen og minderne på godt og ondt. Hans grafomani kostede ham mange smertefulde genbesøg i dagbøgerne, har Emil Frederiksen fortalt.

I 1958 afleverede Jørgensens gode ven, maleren Mogens Kai Nørrregaard, den sidste portion dagbøger og papirer. Jørgensen havde anmodet ham om at gemme optegnelserne fra 1948-1952 og overdrage dem til biblioteket i Svendborg – uden hans hustrus eller nogen andens vidende.

Vi kan altså legitimere vores interesse i og brug af dagbøgerne med Jørgensens egen besked til Mogens Kai Nørregaard, som skriver: "Alle de løse Ark er praktisk talt ulæselige ligesom meget af Dagbøgerne. Naar jeg sagde ham dette, hvilket jeg gjorde adskillige Gange, slog han det hen og svarede: "Det finder de Lærde nok ud af alligevel! ... Han ønskede de skulde bevares, han vilde de skulde frem."

Der er ingen tvivl om at Johannes Jørgensen led af kronisk arkivfeber.

Johannes Jørgensen som hagiograf

Emil Leth Beiter

I efteråret 2024 foreslog jeg litteraturredaktøren på *Weekendavisen,* at vi skulle bringe en artikel om kristne elementer i dansk litteratur. Uden at have nogen form for baggrundsviden til at kaste mig ud i et projekt af den størrelse, men redaktøren, han købte ideen. Jeg gik ned i Vangsgaards Antikvariat i håb om at finde noget passende litteratur. Her stødte jeg på Johannes Jørgensens *Den hellige Frans af Assisi*, som jeg tilmed åbnede på det afsnit, jeg anser for at være et af bogens absolutte højdepunkter, hvor Jørgensen måske kommer allertættest på Frans' person. Der står: "Enhver skabning var for Frans ganske umiddelbart et ord fra Gud."

Jeg lod blikket glide op ad siden, hvor Jørgensen kom med de mest vidunderlige eksempler på Frans´ kærlighed til verden: "Så han regnorme ligge på vejen og bugte sig hjælpeløst, tog han dem og bar dem til side, så de ikke blev trådt ihjel. Om vinteren satte han honning ud til bierne i deres kuber."

Det var nærmest, som om der stod lys ud af siderne, og jeg blev faktisk så overvældet, at jeg ikke turde købe bogen, men bare tog et hurtigt billede af siden til min artikel og skyndte mig ud af antikvariatet.

Artiklen blev skrevet, men der skulle gå noget tid, før jeg vendte tilbage til Frans-bogen. Jeg måtte først læse Johannes Jørgensens digte og nogle af hans essays, før jeg kunne gå til hovedemnet Johannes Jørgensen som hagiograf, og det værk hans eftermæle, især i udlandet, hviler på. Det på trods af at Johannes Jørgensen, mener jeg, ikke forstod Frans af Assisi særligt godt. Han mente heller ikke selv, at han forstod Frans særligt godt, og følte sig ofte uværdig til den store opgave, han havde påtaget sig.

Frans var ikke nogen Sankt Hvem-Som-Helst. Han var et utroligt sammensat menneske: En købmandssøn, der drømte om at blive ridder, men som i stedet fandt Gud. En mand, som tog det helt bogstaveligt, da Gud sagde, at han skulle gå ud og reparere hans hus, og prompte gav sig til at restaurere forfaldne kirker – selv den overbærende kristne Gud må have tænkt: 'for Søren Frans, det var billedligt ment!' En mand, der strøede aske ud over sin mad, hvis den smagte for godt. En mand, der prædikede til fugle og muslimer. En mand, der gik ud i skoven og talte med Jesus, Maria og englene. En mand, om hvem der spontant opstod en ny brødreorden, der bredte sig med så stor hast, at den kunne have væltet paven af pinden, hvis ikke det var, fordi ydmyghed var deres ypperste dyd. En mand, der elskede sine brødre, men også levede lange stræk som eneboer. En mand, som gudhjælpemig ikke kunne udtale ordet Betlehem uden at bræge som et får, så han sagde Bææææhtlehem.

Flere af hans moderne levnedsskildrere har bemærket, hvor svært det er at indfange Frans. I en meget omtalt Frans-biografi fra 2018 skriver den tyske

forsker Volker Leppin, hvor svært det er at nærme sig Frans, dels fordi han er så forskellig fra det moderne menneske, dels fordi vi har meget få troværdige kilder til hans liv og levned. G.K. Chesterton skriver, at det nærmest er et umuligt projekt. Enten kan man forsøge at skildre ham helt sekulært, som en mand forud for sin tid, og på den måde tage Gud ud af ligningen, hvilket, skriver Chesterton, er "ligesom at skulle skrive en bog om polarfareren Nansen uden at måtte nævne Nordpolen." Eller man kan forstå ham netop som kristen, og dykke ned i hans eneboertilværelse og hengivenhed til ydmyghed. Chesterton valgte en tredje vej og skrev en letfodet, mindre ambitiøs, essayistisk bog, der forsøger at formidle Frans til den moderne læser.

Johannes Jørgensen valgte den kristne tilgang, og det var måske nok et umuligt projekt, men på mange punkter nåede han længere ind til Frans end nogen anden, og jeg ville mene, at vi skylder ham en stor tak for at turde kaste sig ud i det umulige.

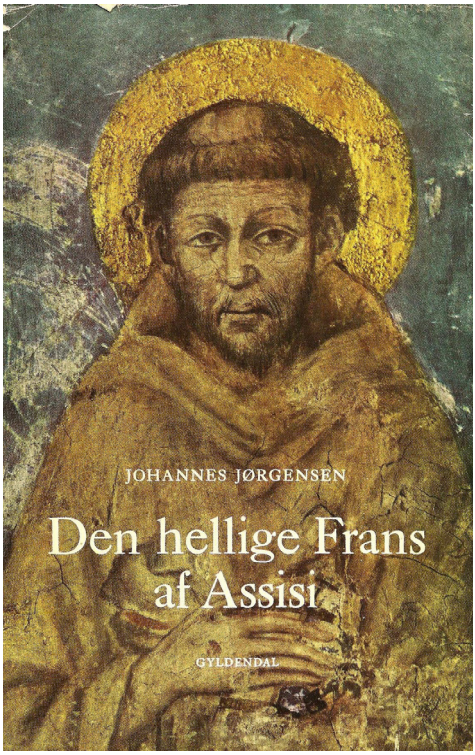

Helgenbiografien udkom i 1907. Seneste 11. udgave er fra 2016. Den er oversat til 21 sprog.

Hvad er en hagiografi? Onde tunger ville sige, at det er den kedeligste, mest irrelevante af alle litteraturgenrer, for det er vel egentlig bare ligesom en biografi, men uden alt det saftige, komplekse stof, der gør biografier interessante – for helgener var vel bare gode, fromme mennesker, og det er der ikke meget ved. Jeg tror, at hagiografien er en af de sværeste, mest meningsfulde, og også mest private genrer, der findes. En almindelig levnedsskildrer prøver så at sige "bare" at indfange et andet menneskes liv, og det er i sig selv en stor nok bedrift. Men hagiografen prøver at skildre et andet menneske, samtidig med at man også opløser individet, for helgenen er kun et middel til at beskrive troens natur og derigennem Guds væsen. For det er tit, idet man forsøger at træde ud af sig selv for helt at give sig hen til noget andet, at man faktisk ser sig selv allertydeligst – ligesom i kærlighed, eller i bøn. Den Gud, man skildrer, vil altid være en personlig Gud, og derfor vil den Frans, man skildrer, altid være ens personlige version af Frans.

Johannes Jørgensens Frans-hagiografi er derfor i lige så høj grad en selvbiografi. Det er med god grund, at der over kapellet S. Francesco piccolino i Assisi, hvor

Frans angiveligt blev født, står *Franciscus mundi speculum*, "Franciscus verdens spejl."

For at nå ind til kernen af Jørgensens *Den Hellige Frans af Assisi* – må man derfor også spørge sig selv, hvem Johannes Jørgensen var.

Jørgensen og Frans havde, i hvert fald på nogle punkter, en del ting til fælles. Til at starte med hed de begge Johannes. Folk, der kender lidt til Frans, er nemlig hurtige til at fortælle, at han formentlig ikke hed Frans, eller at det i alt fald ikke var hans døbenavn. Hans mor døbte ham Giovanni, men så kom hans far begejstret hjem fra en forretningsrejse til Frankrig, og omdøbte ham Francesco. Udlægningerne varierer lidt, en anden version fortæller, at Francesco var en slags kælenavn, fordi han var glad for det sydfranske sprog. Men Giovanni er som bekendt den italienske version af Johannes, og Johannes Jørgensen blev i Italien tilmed kendt som Giovanni Joergensen.

Både Frans og Johannes lader også til at have været nogle blærerøve som unge. Da Jørgensen skal fortælle om Frans´ ungdom, skriver han: "Hvorledes tilbragte disse unge nu deres tid, når de kom sammen? Som alle unge indtil denne dag – med at holde måltid i fællig, spise godt, drikke bedre og endelig i løftet stemning arm i arm højtsyngende drage gennem byens gader og forstyrre borgerskabets nattesøvn. […] De spøgte, […] var åndrige, sagde dumheder, de sang og gik i bløde, blødagtige klæder."

Mon ikke Johannes Jørgensen her skelede til sin egen ungdom. Han var ligesom Frans en mand, der blev gjort til en hjemløs omflakker af sin tro. Da Frans kastede al verdslig ejendom fra sig og begyndte at leve som tigger i Assisi – som ikke er en større by, end at han ofte stødte ind i sine slægtninge – blev han udstødt og forhånet, og hans far gav ham en ordentlig dragt prygl i håb om at banke noget fornuft ind i sin søn, der tydeligvis måtte være blevet skør. Senere levede han som landstryger på de umbriske veje, ubekymret for at blive berøvet, for han ejede alligevel intet, der var værd at stjæle.

Jørgensens rejste fra Danmark som konverteret katolik. Der er blevet sagt og skrevet en del om hvor inderlig den konversion var. Kritikere har sagt, at det var en ren æstetisk affære, mens Jørgensens beundrere har taget ham i forsvar og betonet, at hans katolicisme udsprang af klarheden i "det latinske lys." Alene den formulering er så bund-æstetisk, at argumentet falder fra hinanden næsten med det samme. Johannes Jørgensen var bare æstetiker af et godt hjerte, men derfor er der ikke grund til at forklejne hans katolicisme – tværtimod tror jeg, at etik og æstetik var tæt sammenflettet for ham. Selvfølgelig syntes han, at katolicismen var smuk – det mærker man i næsten alt, han har skrevet om den – men som litteraturhistorikeren Michael Edwards skriver i sin bog, *The Bible and Poetry:* "det er kun skønhed der sætter vores sanser, vores krop, i forbindelse med en anden tilstand af eksistens, med det som ligger ud over vores materielle univers, om det er skønheden i jorden, en person, en tegning, en skulptur, et stykke musik, en historie, eller et digt […]"

Men Johannes Jørgensen blev marginaliseret af kulturparnasset i København, og det gjorde det kun nemmere for ham

at søge væk. Men allerede inden han konverterede, lod han i romanen *Sommer* en af romanfigurerne sige: "Jeg tror, at mine tanker fra deres første trin har trådt på vildgræs… Min fod er som Ahasverus fordømt til evigt at vandre… Og dog tør jeg ikke helt give mit vandreliv i vold. Mit jeg synes mig et ræddeligt skovdyb, for hvis gåde jeg må flygte ud mod de brogede indtryks mangfoldige verden…"

Jørgensen og Frans var tvivlere. Som man kan høre af det forudgående citat, tvivlede Jørgensen på sit ståsted i verden, sit kald, sin retning, sine egne evner. Frans var sikker i sin tro, men han var ikke en naturlig leder, og han befandt sig aldrig godt i rollen som overhoved for en hastigt voksende munkeorden.

Både Jørgensen og Frans var store digtere. Efter at have læst Jørgensens digte for første gang tror jeg ikke, at jeg er den eneste, der sad tilbage med følelsen af, at der simpelthen ikke findes andre digtere på dansk end Johannes Jørgensen. I sammenligning med ham ligner Johannes V. og Tom Kristensen nogle skoldede knækprosaister. Det er måske kun Grundtvig og Brorson, der ligesom Jørgensen kunne danse så frit til den lyriske poesis strenge krav til, hvor man sætter sine versefødder, og samtidig få det til at se så let ud.

Politikens berygtede anmelder Kai Friis Møller skrev i 1926: "Johannes Jørgensens lyrik er for hans beundrere det ukrænkelige *sanctum sanctorum* inden for hans forfatterskab – og den er det øjensynligt også for ham selv, siden denne meget skrivende mand aldrig har ladet sig forlede til (efter brav dansk sædvane) at misbruge verset til at udtrykke ting, der lige så godt eller bedre kunne være sagt på prosa."

Tag blot: "Der er en brønd, som rinder / og risler nat og dag / og over den sig hvælver / et lindetræ som tag, / og brænder solen, spiller / der lys i løv som guld, / men kommer natten, hæver / sig månen underfuld. […] // Der er en brønd, som rinder / og risler nat og dag – / den risler lutter minder / som dybe hjerteslag. / Og lytter du i natten / ved måneskin dertil, / da må du bittert græde / for hvad ej mer er til."

Der er en rytme i dette digt, som i næsten al Jørgensens poesi, der minder om den langsomme, inderlige melodi i et gregoriansk te deum. Men hvad er det egentlig, der bliver kommunikeret her?

Tertiar i Assisi. Johannes Jørgensen var optaget i den franciskanske Tredje Orden allerede i 1899.

Det er svært at sige, uden at føle, at man ville gøre vold på dette fantastiske og følsomme digt. Vi ved det, når vi læser det, men som det ofte forholder sig med stor poesi, kan man ikke opsummere det, man må blot citere det.

Tilsvarende skrev Frans *Solsangen*, et tidløst, men også dybt personligt digt, der blandt andet lyder, her i Jørgensens egen oversættelse: "Lovet være du, Herre, med alle dine skabninger, / især Hr. Broder Sol, / som skaber dag, og du oplyser os ved ham, / og han er skøn og strålende med stor glans, / på dig, du højeste, er han et billed! / Lovet være du, Herre, for Søster Måne og stjernerne, / på himlen har du skabt dem, klare og kostelige og skønne. / Lovet være du, herre, for broder vind / og for luften og skyerne og al slags vejr, / hvorved du opholder alle dine skabninger. / Lovet være du, herre, for Søster Vand, / hvilken er såre nyttig og ydmyg og kostelig og kysk."

Og digtet slutter: "Lovet være du, Herre, for vor søster, Moder Jord, / som opholder os og bærer os / og frembringer alskens frugter og farvede blomster og græs. / Lover og priser Herren og takker ham / og tjener ham i stor ydmyghed."

Men Frans og Jørgensen er ikke to alen af et stykke – så langt fra. Johannes Jørgensen var en sentimental romantiker af samme støbning som Wordsworth eller Shelley skabt til at promenere rundt med sin spadserestok i middelhavslandene og skrive stor naturlyrik i skyggen af et pinjetræ, mens han hvilede ryggen mod ruinerne af en romersk villa.

Frans levede i en tid, hvor man forskansede sig i byerne, og hvor naturen var noget farligt og urovækkende – derfor er hans natursyn, som man møder det i blandt andet Solsangen, så radikalt. Jørgensen var præget af en tid, hvor byerne forekom mange at være roden til alt ondt, og hvor man søgte tilflugt og opmuntring i naturen. I et essay i *Breve fra Assisi* beklager Jørgensen sig over at Rom, "'den evige stad' nu er blevet en moderne hovedstad som andre – med automobiler, biografteatre og tea-rooms – og kun en meget sen nattevandrer kan endnu opnå at høre de gamle brønde risle i tavsheden. Thi fra den tidlige morgen til langt over midnat overdøves nymfernes og najadernes blide stemmer af den hæslige moderne kulturs brøl og vræl."

Jørgensen søgte væk, ud til Assisi og "det franciskanske Italien," hvor, som han skriver i *Pilgrimsbogen*, "bonden arbejder, og munken beder, og over hvis marker tusinder sølvklokker hver årle morgen ringer til messe."

Der er ikke noget mere shelleysk eller byronsk eller goethesk end at tage til Italien for, som en skribent i det amerikanske litteraturmagasin *The Los Angeles Review of Books* formulerede det for nyligt, at undslippe sin egen samtid.

Jeg kan for så vidt også godt genkende det billede, han maner frem, blandt andet fordi jeg selv har boet i det. Min far var i sin tid var sydeuropakorrespondent for *Berlingske Tidende,* og jeg voksede op i en lille landsby i Umbrien, ikke så langt fra grotten ved Narni, et af de steder hvor Frans levede som eneboer, og efter sigende lyttede til englesang og lavede vand om til vin. Monti Amerini, som vores gren af Appenninerbjergkæden hed, er det sidste bolværk af bjerge, inden land-

skabet flader ud i Tibersletten, og det er virkelig en lille verden for sig. Livet går sin stille gang med vildsvinejagt, kastanjefestival, helstegte duer på spid i pensionistbillardklubben, og selvom de gamle ikke længere tror på, at der findes ildfluer, så er flodlejet ved landsbyens fod i sommernætterne et levende virvar af små blinkende lamper, så man næsten kan føle sig som Gud midt imellem universets stjerner. Ja, helt så idyllisk er det måske ikke altid, alle steder har deres problemer – de unge flytter væk, og det er ikke alle, der er lige begejstrede for alle de bulgarere og makedonere der flytter ind – men når jeg har stået på toppen af Monte Croce di Serra og set mod vest, hvor Tibersletten begynder, er det alligevel ofte faldet mig ind, at heroppe i bjergene er alt, som det skal være, mens det er i lavlandet, at verden begynder, ja, at gå af lave. Johannes Jørgensen havde den samme indskydelse i sit fantastiske langdigt, *Vælskland* fra 1898, der indledes:

"Jeg sidder i fyrreskygger / højt på det græsklædte bjerg. / Dernede i dalene bygger / den travle menneskedværg. // […] Dybt nede i dalen bruser / bag løv den lysende flod. / En solluft i skoven suser / og giver på ny mig mod. […] // Mod til at leve på fjeldet, / hvor himlen er høj og blå, / hvor skoven sit tempel har tjældet / på klippernes søjler grå."

I Frans-hagiografien skriver Jørgensen også, i samme tråd: "Der er over den italienske bjergnatur noget, der opfordrer til eneboerliv. Kalkstenen, hvoraf Appenninerne består, danner naturlige huler og tilflugtssteder for eremitten. Klimaet er ikke for strengt, selv om det til tider kan være mere vinterligt, end man tror, og man kan nøjes med utroligt lidt føde."

Det kan lyde meget overbevisende ved første øjekast, men det, Jørgensen egentlig siger her, er at Appenninerne er et godt sted for en livsnyder at leve som eremit, og det er netop ikke det, eneboerlivet går ud på. Frans var måske nok livselsker, men så langt fra livsnyder. Igen: Manden strøede aske ud over mad, der smagte for godt. Man kan også kaste et blik mod Ørkenfædrenes eksempel, hvor vi blandt andet hører om en kvinde, der boede tyve år ved en flod uden nogensinde at se på vandet. Det er den grad af afholdenhed, vi bliver konfronteret med, og som for os moderne mennesker kan virke excentrisk hvis ikke ligefrem provokerende eller vanvittigt, og det var nok også den del af Frans´ person, som voldte Johannes Jørgensen flest problemer.

I *Pilgrimsbogen*, en rejsebog der på mange måder også er Jørgensens forarbejde til

Johannes Jørgensen som turist med spadserestok

Frans-hagiografien, besøger han klostret i Greccio, hvor Frans´ tilbragte nogle af sine sidste år. Ved synet af den grotte, Frans boede i, skriver Jørgensen: "Jeg har den fornemmelse, at jeg aldrig før rigtigt har forstået St. Franciscus. Hele denne ensomhedstrang hos ham, hele dette dybt asketiske drag i hans ånd har jeg hidtil ikke haft nogen rigtig levende følelse af."

Jørgensen havde, som han selv erklærede i *Omkring Axen Assisi-Salzburg,* "aldrig haft nogen tilbøjelighed i retning af en eneboertilværelse. Tværtimod – jeg er så inderlig enig med den gamle nordiske vismand, som kvad 'mand er mands gammen.' "

Da Jørgensen fire år senere genbesøger temaet om Frans som eneboer i det sidste kapitel af hagiografien, har han ikke afklaret dette aspekt af hans liv. Faktisk lader det til at være blevet endnu sværere for ham at sætte sig ind i, hvorfor Frans valgte at leve på den måde. Jørgensen kan ikke finde nogen sammenhængende måde at tilgå Frans som eneboer. Han maner det sådan frem, at der inde i Frans, den store livselsker, også boede Frans, den verdensfjerne eneboer. I et af de tidlige kapitler fortæller Jørgensen, at Frans brugte grotten i Poggio Bustone ved Rieti til at imødegå sin egen tvivl om, hvorvidt han var værdig til at påtage sig den opgave, Herren havde pålagt ham, men her tror jeg snarere, at Jørgensen egentlig skriver om sig selv. I bogens fjerde afsnit, hvor Frans gav sig meget mere hen til eneboertilværelsen, fremstiller Jørgensen det nærmest som en sygdom, der overtog ham, en form for galskab, hvor han også mødte dæmoner og teede sig overfor de andre munke. Det var da også en kriseperiode for Frans; han havde på en måde overlevet sig selv, var ikke længere overhoved for sin egen munkeorden, og alle de regler, han ville have skrevet ind, blev udvandet eller ret og slet afvist. Men jeg tror alligevel ikke, at man kan henlægge et så centralt aspekt af Frans til at være en parentes – han var lige så meget en mand, der elskede verden, som en mand, der i perioder helt frasagde sig verden.

Man skal i øvrigt ikke lade sig narre af Umbriens idylliske fremtoning. Et af de mest almindelige efternavne på egnen er "Venturi," der kan oversættes til "lejesoldat," og fra altanen i mit barndomshjem, som hviler ovenpå resterne af et tårn i den middelalderlige bymur, kan man se ud mod ruinerne af il Castello di Canale, en fæstning der tilhørte den magtfulde Chiaravalle-familie, der terroriserede området fra Frans´ levetid i 1200-tallet helt frem til slutningen af 1400-tallet. Chiaravalle´ernes terrorregime udgjorde en lille del af den store strid i Nord- og Centralitalien mellem guelfere og ghibellinere. Det hele handlede – på papiret – om hvorvidt man støttede paven eller den tysk-romerske kejser, men mange steder kom det hurtigt til at handle mere om magtkampe mellem enkelte familier.

Da det endelig lykkedes at besejre den sidste Chiaravalle i slaget ved Acquasparta i 1499 – hvor mine forældre 500 år senere plejede at købe linser – fortæller munken Messer Marco, at Altobello Chiaravalle "blev taget til fange og parteret, mens han stadig var levende og skåret i tusind stykker og nogle stykker blev kastet for hundene, andre kastede hans kød

i ilden, og andre igen, opfyldt af vrede og had som de var, forfaldt til kannibalisme ud af ren og skær arrigskab."

Og der er ikke grund til at have ondt af Altobello: Han var en ondskabsfuld krigsherre, der var kendt for enten at henrette eller torturere alle fjendtlige soldater, han tog til fange.

Det er skrappe sager, men det siger noget om det latente had, der hobede sig op i Umbrien igennem middelalderen. Det var i dét samfund, at Frans kom til verden i år 1181, og som Jørgensen også rigtigt skriver: "Det var krigeriske tider, i hvilke den hellige Frans voksede op. Kejser stod mod pave, fyrste mod konge, by mod by, borger mod adel."

I sin ungdoms Assisi oplevede Frans da også noget, der minder om Altobello Chiaravalles endeligt. I 1198 gjorde Assisis borgere oprør mod den lokale, tysk-romerske hertug, og indtog fæstningen Sasso Rosso, der tronede over byen. Som Jørgensen skriver: "Borgen blev indtaget og ødelagt så grundigt, at da de pavelige udsendinge ankom for at tage den i besiddelse […], var der kun en ruin tilbage […] Og for at være rustede til at tage følgerne af denne forvovne handling, besluttede borgerne med det samme at rejse et værn om deres stad; med begejstring gav alle sig til arbejdet, og i løbet af utrolig kort tid byggede Assisis folk sig en mur med tårne og forsvarlige porte. Frans var på den tid henved sytten år, og det er ikke urimeligt at formode, at han ved denne lejlighed har erhvervet hin færdighed i at håndtere mursten og kalk, der senere skulle komme ham til gode som kirkebygger."

Det er faktisk et af de punkter, hvor Jørgensen virkelig excellerer over for eksempel Chesterton eller Volker Leppin, for i modsætning til dem tager han det alvorligt, at Frans levede i krigstider. Efter Assisi-borgerne havde smidt tyskerne ud, tog de også et opgør med, skriver Jørgensen, "de hjemlige småtyranner, de adelige herrer, hvis befæstede huse […] knejsede rundtom i byen. En formelig borgerkrig

Middelalderlig illustration af Altobello Chiaravalles tragiske og voldsomme endeligt.

Frans drager i krig. Illustration fra Seraphische Sonntagsstunden (München 1931)

udbrød; man belejrede de adelige huse, flere af dem blev stukne i brand, og adelens nederlag syntes uundgåeligt."

Det var som bekendt her, at Assisis adel påkaldte sig hjælp fra den gamle ærkefjende Perugia, og det var i det følgende slag, at en ung Frans blev taget som krigsfange.

Krig er ikke noget, som bliver påtalt særligt ofte eller særligt direkte i middelalderens kilder om Frans – måske var det så åbenlyst, at det ikke krævede benævnelse, ligesom havet i Odysseen aldrig beskrives som blåt – men det er til stede som en konstant understrøm. Som Jørgensen bemærker, var ulven, Frans tæmmede i Gubbio, "måske kun den legendarisk udsmykkede fortælling om en fredsslutning mellem en lille italiensk republik og en af hine umenneskelige, vilddyrsagtige borgherrer" i stil med Altobello Chiaravalle. Og hvad med alle de dæmoner, der flakser rundt i middelalderens fortællinger om Frans, især i fiorettierne, hvor vi blandt andet hører om de vældige hærskarer af dæmoner, der belejrer Arezzo? Billedet var nok ikke hentet af den blå luft; der var rigeligt med krig i Frans´ tid, ligesom Johannes Jørgensen senere i livet også så verden udefra trænge sig på, så han i *Omkring Axen Assisi-Salzburg* med stor sorg må prøve at forestille sig Frans med gasmaske.

I modsætning til al den hæslige moderne kulturs brøl og vræl, bomber og gasmasker, stod naturen, Guds skaberværk, som Jørgensen hyldede på bedste wordsworthske, shelleyske, byronske og goetheske vis: Tag blot dette uddrag af "Dantestemninger" fra 1913:

"Den mørke skov er som en kirkehal / foruden tag, kun brudte kæmpepiller, / og havets tåge fylder kirkeskibet, / og havets orgel fjernt og dunkelt spiller. // En kirke uden præst og uden alter, / og slukt de sidste kærters gyldne flammer. / En skov, der gror i evige nætters mørke / og fører ind til staden, fuld af jammer."

Jørgensen søger ud i naturen som et saligt skaberværk, han kan beundre og besynge.

I digtet "Forårssange" fra 1898 skriver han således, at "Det var i de lyse skove, / jeg søgte og fandt min Gud – / et sted

under unge bøge, / der sidste nat sprang ud."

Det står i skærende kontrast til Frans, der jo ikke besang naturen og dens herligheder, med netop prædikede til den. Frans' mest berømte gerning, da han prædikede til fuglene, er ikke en naturelskers lovsang, men en påmindelse om at de også er forpligtet overfor Gud:

"Mine søstre fugle! I er nu Gud megen tak skyldige og bør altid og allevegne love og prise ham, fordi I frit kan flyve, hvor I vil, og for eders dobbelte og tredobbelte klædning og for eders farvede og prydelige dragt og for føden, som I ikke behøver at arbejde for, og for den skønne sangstemme, Skaberen har skænket eder. […] Altså elsker skaberen eder meget, siden han har skænket eder så store velgerninger. Vogter eder derfor vel, mine søstre fugle, at I ikke er utaknemlige, men beflitter eder altid på at love Gud!"

Hvor Jørgensen besynger, så formaner Frans. Fugleprædikenen og solsangen er begge ekkoer af det verdenssyn, man møder i Det Gamle Testamente, hvor det i Salme 148 blandt andet lyder: "Lad pris stige op til HERREN fra jorden, I havdyr og alle dyb, / ild og hagl, sne og røg, storm som gør, hvad han siger, / I bjerge og alle høje, frugttræer og alle cedre, / I vilde dyr og alt kvæg, krybdyr og vingede fugle."

Hvor Jørgensen "hørte himmerigs sang – / højt over mit henrykte hoved / lærkernes klokker klang," så bad Frans høfligt svalerne over Alviano om at være stille, fordi de forstyrrede hans prædiken, og høflige som de var, klappede svalerne næbbet i.

Dermed kommer vi også tilbage til det citat, jeg indledte med, hvor Jørgensen skriver: "Enhver skabning var for Frans ganske umiddelbart et ord fra Gud."

Alle gode biografier har en sætning som denne. Efter at have brugt mange sider på at fortælle om, forklare og iscenesætte en bestemt persons liv når forfatteren, på et eller andet tidspunkt, frem til det, han mener er kernen til at forstå vedkommende, og det er også det, der sker her. Men faktisk anså Frans jo slet ikke alle Guds skabninger som "ord fra Gud," men snarere som sine brødre og søstre, som han var forpligtet mod af ren og skær næstekærlighed – derfor samle orme op og sætte honning ud til bierne om vinteren – men som også selv var forpligtet mod Gud. Når jeg alligevel mener, at det afsnit er et af bogens højdepunkter, er det fordi Jørgensen her finder sin personlige Frans. Det er rigtigt, at Jørgensens Frans-hagiografi i lige så høj grad er et selvportræt af Johannes Jørgensen, men det er endda ikke helt rigtigt, for jeg tror, at selve arbejdet med bogen forandrede Johannes Jørgensen og gav en forvisning om, at han i Frans havde en skytshelgen, der også tvivlede på sine egne evner, men som formåede at elske verden med både blomster og torne. Frans af Assisi gjorde simpelthen Johannes Jørgensen til et bedre menneske.

Johannes Jørgensens *Den Hellige Frans af Assisi* er ikke nogen perfekt hagiografi. Den kan være langtrukken, forvirret og til tider mærker man næsten, at Johannes Jørgensen selv føler, at han er faret vild i sit eget projekt – men når den er god, funkler den som Jørgensens bedste poesi. Og det er netop, som jeg ser det, et poetisk projekt.

Der er blevet sagt meget pænt om

Johannes Jørgensens prosa, og den er da også utroligt ren og stilistisk sikker, men han er på ingen måde en naturlig essayist, som en Montaigne eller Chesterton, der nyder at udlægge argumenter, analysere, bore, causere, fortælle vittigheder, udvikle ideer. Lidt tidligere sagde jeg, at man måtte forstå Johannes Jørgensen, før man kunne forstå hans Frans-hagiografi, og hvis jeg selv skulle prøve at nå ind til kernen af ham, ville jeg sige, at han inderst inde, var digter. Han tænkte som en digter, og hans prosa er for mig at se en fortsættelse af hans poetiske projekt. De stærkeste dele af bogen om Frans er ikke argumenter eller analyser: De er billeder. Billedet af Frans af Assisi, der samler en regnorm op for at redde den fra at blive kørt over. Billedet af bjergene, der "sløres blåt på den anden side sletten." Billedet af San Damiano ved daggry: "Fra morgenmørket, der måske brydes af den synkende halvmåne eller en enkelt stor, skinnende stjerne langt over bjergene, træder man ind i kirken, hvor lysene breder deres rødlige skær over altertavlen, og præsten i sit lyse ornat står for foden af altertrinene, korser sig stort og højtideligt og halvhøjt begynder messebønnerne […]"

Det er fra sansemættede indtryk som disse, at Jørgensens indsigter udspringer. Johannes Jørgensen sanser, føler sig frem. Og netop det – at mærke efter, uperfekt, men inderligt, er det, som tro, men også poesi, handler om. For hvad skulle vi i øvrigt også med en perfekt hagiografi? Som T.S. Eliot skrev: "Hvis poesien opnåede sit forehavende, ville der ikke længere være behov for poesi."

Storværk om symbolismen

Ove Klausen

Er Johannes Jørgensen omtalt, og hvis ja, hvor meget og hvordan? Som Johannes Jørgensen-interesseret var det det første, jeg tænkte på, da jeg fik denne bog om symbolisme i hænderne.

Jeg skulle kun læse de første 10 linjer i bogens introduktion, før Johannes Jørgensen er nævnt. Her er han omtalt som hørende til de få her i landet, der "gjorde hvad de kunne for at indføre bevægelsens [symbolismens] idéer og væsentlige forfattere i 1890'erne". Allerede på tredje side i introduktionen er Johannes Jørgensen nævnt igen. Her i selskab med Stéphane Mallarmé og Paul Verlaine og hans artikel fra *Taarnet* kaldes hans "symbolistiske manifest".

I bogens afsnit om nordiske symbolister står han i første række. Det gør han med den begrundelse, at det var ham, "der indførte Symbolismen i Danmark med tidsskriftet Taarnet", og: "Han introducerede desuden med oversættelser og litterære præsentationer bl.a. Edgar Allan Poe, Edmond de Goncourt, Georges Rodenbach og J.-K. Huysmans."

Johannes Jørgensen er repræsenteret med et længere uddrag af artiklen "Symbolisme" fra *Taarnet*, med digtet "Stjærnenat" fra *Bekendelse* (og ikke som oplyst i bogens noter fra *Stemninger)* og med mindedigtet om Paul Verlaine "De profundis" fra *Digte MDCCCXCIV-MDCCCXCVIII.*

De andre nordiske symbolistiske forfattere er Sophus Claussen, Ingeborg Stuckenberg, Viggo Stuckenberg, svenskeren Vilhelm Ekelund og nordmanden Sigbjørn Obstfelder.

Der kommer ikke noget nyt frem om Johannes Jørgensen i denne bog. Men det er heller ikke en bog om Johannes Jørgensen. Det er en bog om den symbolistiske litteratur.

Symbolismen kortlægges i tid og rum fra dens oprindelse i Frankrig, over dens udbredelse i Europa, til forgreninger i Nicaragua og Rusland og endda op til nutidige danske forfattere, hvor man kan se en påvirkning fra symbolismen.

Der veksles mellem artikler og digte, og de fleste af artiklerne er skrevet af de gamle symbolistiske forfattere. Fx er der en artikel af Baudelaire om Edgar Allan Poe, en af Paul Valéry om Baudelaire og en af Paul Verlaine om Tristan Corbière. Centrale teoretiske tekster om symbolismen er også med: Ud over et uddrag af Johannes Jørgensens "Symbolisme", er der bl.a. "Det symbolistiske manifest" af Jean Moréas og "Den litterære symbolistiske bevægelse" af Arthur Symons.

Det oplyses, at Jean Moréas er den første, der brugte betegnelsen symbolisme, og det gjorde han netop i sit symbolistiske manifest, som er fra 1886 og publiceret i *Le Figaro.* Han skrev bl.a., at "som fjende af didaktik, deklamation, falsk sensibilitet og objektiv beskrivelse, søger den symbolistiske poesi at klæde Idéen i en sanselig form som dog ikke er et mål i sig selv, men som, idet den tjener til at udtrykke Idéen, forbliver subjektiv (…) Således vil repræsentationer af naturen, menneskelige handlinger, og i det hele taget alle konkrete fænomener aldrig have til formål at manifestere sig for deres egen skyld i denne kunst; de er kun sanselige manifestationer hvis bestemmelse det er at repræsentere et esoterisk slægtskab med de oprindelige Idéer."

Man skal være godt inde i sin litteraturhistorie for at være bekendt med alle de forfattere, der optræder i bogen. Men for igen at trække en tråd til Johannes Jørgensen. Flere af dem introducerede han for et dansk publikum i tidsskriftet *Tilskueren* 1892-1894 (optrykt i bogen *Essays* 1906) og i anmeldelser og oversættelser.

I registeret til 2019-udgaven af *Mit Livs Legende* er der en del henvisninger til steder, hvor Johannes Jørgensen nævner flere af de symbolistiske forfattere i den nye antologi.

Man kan med denne udgivelse lære flere af dem at kende, som Jørgensen har kendt eller kendt til, og derudover i det hele taget få udvidet sin horisont i forhold til symbolismens forfattere og ideer.

På sin hjemmeside skriver forlaget om bogen, at den er "langt den største antologi over denne skelsættende retnings litterære aspekt, der nogensinde er udgivet i Skandinavien."

Jeg tror dem. Det er i hvert fald et storværk om symbolismen.

Symbolismen
Det Poetiske Bureau no. 34
498 sider. Illustreret.
350 kr.

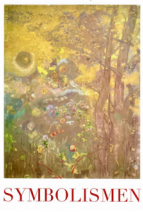

1866-1956

160 år i 2026

Generalforsamling

Lørdag d. 14. november 2026 - kl. 13 - 17

Svendborg Bibliotek

ISSN 1603-2098